

צבא טרור - קווים לדמותו

ההמשגה הנכונה של "צבא טרור" פרצה עבורנו את המגבלה המחשבתית שעוצבה בעשורים הראשונים לקיום המדינה. הלחימה בחמאס מלמדת אותנו על מאפייניו של צבא טרור ואופן ההתמודדות עימו - ברמות הטקטית, המערכתית והאסטרטגית. לקחים אלה בנוגע לאופי העימות ולשיקולים בהפעלת כוחנו מול צבא טרור, עלינו לאמץ גם בעימות עצים מול צבא הטרור בצפון

מבצע "דין וחשבון" (1993). חזבאללה הפיק לקחים ממבצעים אלה, ובסיוע האיראנים החל תהליך התעצמות כדי לא להגיע למצבי קיצון המאיימים על שרידותו. צילום: ארכיון צה"ל

מהלחימה ברצועת עזה בלחימת תמרון קרקעית בגבול הצפון, כפי שהתרחשה עד כה ואולי תתרחב בעתיד. מטרת מאמר זה לארוז תובנות על אודות התנהלות צבא חמאס בלחימה הנמשכת ברצועת עזה וצבא חזבאללה בלחימה בדרום לבנון ולהשליך מהם על אודות צבאות טרור נוספים המתגבשים בגבולנו הצפוני, כמו הכוחות הלוחמים של הציר השיעי, המבוססים בסוריה.

מארגון טרור לצבא טרור

חזבאללה וחמאס הוקמו במהלך שנות ה-80 של המאה ה-20 בתנאים שונים ובנסיבות שונות והם מייצגים אוכלוסייה שונה. אף על פי כן, לשניהם קווי דמיון: אלה ארגונים דתיים, אסלאמיים, הרואים באלים הפיזית כלי לגיטימי ואף מועדף

המלחמה הרב זירתית שנכפתה עלינו ב-7 באוקטובר 2023 מחייבת את צה"ל להתמודד הלכה למעשה עם המושג "צבא טרור". בתשעה חודשי לחימה בעצימות משתנה ובהיקפים גדלים וקטנים ברצועת עזה, אנו לומדים לצקת תוכן במושג זה שטבע הרמטכ"ל חמש שנים קודם לכן: "האויב הפך מארגון טרור לצבא מאורגן [...] בלבנון וברצועת עזה האויב השתנה [...] זהו הביטוי המובהק ביותר להיותו צבא טרור: גם מאורגן ביחידות עם אמצעים צבאיים וגם נוקט בטרור תוך התעלמות מדין בין-לאומי, מוסר וערכים".¹ הבנה זו, המתגבשת ומוטמעת ביחידות הצבא ובמסלולי הכשרת המפקדים והחיילים, מאפשרת הפעלת כוח נכונה יותר ומדויקת יותר על מנת לעמוד במשימות הצבא. יותר מכך, בחינת קווי הדמיון והשוני בין שני צבאות הטרור מאפשרת לנו ליישם את התובנות שלמדנו

בפעולתם, הן כנגד אנשי צבא וביטחון הן כנגד אזרחים. חזבאללה בשנותיו הראשונות כיוון את פעולותיו נגד חיילי צה"ל וזרועות הביטחון ששהו בלבנון. הוא לא נרתע מלפעול גם נגד אזרחים מערביים ששהו בלבנון, והשתמש בהם כקלפי מיקוח. במהלך השנים, וככל שישראל נסוגה לכיוון גבולה, חזבאללה ניצל את העובדה שתושבי ישראל בצפון נכנסו לטווח התנ"ס. 18 שנות עימות בלבנון עיצבו את הכללים ובהדרגה תוחם העימות בצורה מוסדרת, לכה הדומה לעימות בין צבאות: חזבאללה נמנע מלטווח אוכלוסייה ישראלית אלא אם נפגעו מאש צה"ל אזרחים לבנונים או בעלי בריתו בלבנון.² במהלך המחצית השנייה של שנות ה-90 אף השתנה בצה"ל המינוח המתאר את פעילות צה"ל בצפון, מלחימה נגד טרור ללחימה נגד גרילה, כזו השמה לעצמה כיעד את כוחות הצבא הפועלים כנגדה.³ מבצעים גדולים שקיימה ישראל כנגד חזבאללה, ב-1993 ("דין וחשבון") וב-1996 ("ענבי זעם") אומנם לא הביסו את הארגון אבל חשפו בפניו את מגבלותיו ואת שבריריותו. חזבאללה הפיק לקחים ממבצעים אלה, ובסיוע האיראנים⁴ החל תהליך התעצמות כדי לא להגיע למצבי קיצון המאיימים על שרידותו.

בהדרגה הוקמו בארגון מנגנוני התעצמות, בניין כוח, הדרכה ואימונים שתמכו את הכוח הלוחם כנגד ישראל. אלו חייבו מערך תמיכה לוגיסטית ואנושית, כספים ורפואה, כחלק מתהליך התמסדות והתרחבות.⁵ חזבאללה לא זנח את הטרור,⁶ אך בהדרגה הפנה את משאביו לעימות מול צה"ל בגבול הצפון. תהליכי עיצוב נוספים שחלו על חזבאללה נבעו מכוחות פנים לבנוניים, ובייחוד ממערכת היחסים העדתית במדינה. החל מ-1989⁷ וביתר שאת מאז הבחירות לפרלמנט הלבנוני ב-1992, קנה לעצמו חזבאללה מעמד הולך וגדל במדינה הלבנונית, אם באופן סדור, בבחירות, לנוכח המשקל ההולך וגובר של העדה השיעית במדינה,⁸ ואם מתוקף היותו הארגון הצבאי האחרון והיחיד שנותר חמוש במדינה, תוך שהוא מפעיל כלי טרור נגד אויביו בתוך גבולות המדינה וכנגד מוסדותיה על מנת להבטיח את קבלת מבוקשו.⁹

אם במהלך שנות ה-80 נדרש הארגון לשמור על חשאיות עמוקה וחשש להיחשף בפני רשויות לבנון ואף בפני יריבים בתוך העדה השיעית, הרי שבמחצית השנייה של שנות ה-90 כבר יכול היה הארגון לכפות בכוח את קיומו, למנוע מהגופים הרשמיים בלבנון (צבא, משטרה, מודיעין, מס הכנסה וגופי פיקוח ואכיפה מדינתיים) להתערב בנכסיו ובמקומות פעולתו הן בדרום לבנון מול רצועת הביטחון והן בבירות ובבקאע, בשכונות ובמעוזים השיעים.¹⁰ תרמה לכך גם החסות האסטרטגית שקיבל הארגון ממשטר אסד, שהשתמש בחזבאללה לניהול המאבק שלו בישראל בלי לסכן את סוריה גופא, ומצא באיראן בעלת ברית אסטרטגית כנגד מדינות

ערב האחרות, ובעיקר נגד משטר הבעת' בעיראק (אויבם המשותף שחלק גבול עם שתייהן), מצרים (שחתמה על הסכם שלום עם ישראל) ומדינות סוניות אחרות.¹¹ סוריה, ששלטה בפועל בלבנון, הגבילה את פעילות המוסדות במדינה ואפשרה לחזבאללה עצמאות, ביטחון וגמישות אסטרטגית במעוזיו בבקאע ובבירות, ואפשרה לו להתעצם, להתאמן לייבא אמל"ח ולאחסנו.¹² יש לציין כי הליווי האיראני תרם לפיתוח ההיבטים הצבאיים של חזבאללה.

לקראת נסיגת צה"ל מלבנון בשנת 2000 כבר היה הארגון בנוי במספר "גדודים"/"חטיבות" בגזרות מרחביות שהיו פרוסות לאורך גבול רצועת הביטחון. תמכו אותם גופים מקצועיים שהתמחו בהפעלת רקטות, ירי נ"ט, ייצור והנחת מטענים מתוחכמים וחדירה חשאית לעומק השטח שבשליטת ישראל וצבא דרום לבנון. מנגנון מודיעין מתפתח השתמש במגוון שיטות איסוף, תוך שהוא מתבסס על הידע ויכולות האיראניות. עם נסיגת צה"ל לקו הכחול במאי 2000, "דילגו" היחידות המרחביות של הארגון אל קו הגבול. בתהליך בניין כוח מואץ, בליווי והכוונה איראנית, השלים חזבאללה שלד של חטיבות מדרום לנהר הליטני, והקים יחידה (אוגדה) נוספת מצפון לליטני.¹³ בתמיכה והכוונה איראנית הקים הארגון זרוע אש אסטרטגית,¹⁴ תוך ניצול הביטחון שהעניק לו העורף הסורי והשליטה בפועל (ובשיטות טרור והפחדה) שהחזיק במוסדות המדינה הלבנונית. יודגש כי מלכתחילה לא כיוון הארגון להקמת צבא סדור, קונבנציונלי, דמוי מדינתי, והוא שימר את יסודות ארגון הטרור ממנו צמח, ובעיקר את הסודות והחשאיות שהיו המפתח לשרידותו.¹⁵

קרבות התקפה בסוריה, תמרון יבשתי, לחימה משולבת חי"ר ושריון עם אש לסיוע ותקיפות מקדימות מעצבות - כל אלו חיזקו את המרכיבים הצבאיים בחזבאללה ויצרו דור של מפקדים עם חוויות מעצבות מלחימה במסגרות צבאיות

במלחמת לבנון השנייה הפכו נכסיו הגלויים של הארגון למטרות עבור צה"ל והושמדו במהירות. לעומת זאת, הנכסים שהקים בחורשות ובאזורי הסבך בשטח הפתוח, ושמןע אליהם כניסת כל מי שאינם מכוחותיו, הפתיעו את כוחות צה"ל המתמרנים (אף כי לא דווקא את המודיעין הישראלי) ואפשרו לארגון בסיס לחימה והצלחות מקומיות. מנגד, מערך האש האסטרטגי של הארגון הושמד די מהר, באופן שהפתיע אותו. אך האש ככלל, פרי שנים של התעצמות, הרחבה, השרדה ורב גונית, אפשרה לארגון להמשיך ולירות לשטח ישראל, עד מרחב עפולה-חדרה, ואף לפגוע בספינת חיל הים. הצלחות הארגון וכישלונותיו היו הבסיס לתוכנית בניין כוח: לפגוע בעומק ישראל, לירות מעומק לבנון ולבסס אחיזה חשאית בכפרים השיעים של דרום לבנון. בתקציב איראני, בגיבוי סורי ובניצול קהל שיעי ביתי ואוהד ומדינה כושלת, הלך והתמסד חזבאללה והעצים את כוחו הצבאי,¹⁶ במידה מסוימת על חשבון מיומנות הארגון להוציא לפועל פיגועי טרור, אשר לא הצליח לנקום באופן הולם את הפגיעה שייחס לישראל

חמינאי נפגש עם נצראללה. המפגש הבלתי אמצעי עם קציני צבא מאיראן ומרוסיה חיזקו את למידת תורת הלחימה ויצרו בסיס תורתי עמוק ללחימה. מקור: ויקימדיה Attribution: Fars Media Corporation

ההתנגדות האסלאמית²⁴. פיגועי הטרור היו לחם חוקה של התנועה כבר מראשיתה, לצד התקפות נגד חיילי צה"ל. בולטת כמובן מערכת הטרור שניהלה בערי ישראל במחצית שנות ה-90, וכמובן הפיגועים במהלך האנתפאדה השנייה. אף כי מדובר בתנועה סונית קיצונית, קשריה עם איראן השיעית החלו כבר בשנותיה הראשונות, בעיקר במחנה המגורשים בדרום לבנון ב-1992²⁵. ידע וכסף איראני עשו דרכם באמצעות כוח קדס של משמרות המהפכה האיראנים הן לרצועת עזה הן ליהודה ושומרון. שלוחי הארגון השתלמו באיראן בייצור אמל"ח ובתורת לחימה וחזרו לשטח כדי לנחיל את הידע באופן סדור.²⁶

לקחיה של חמאס משנים של עימותים עצימים מול ישראל - החל מהמבצעים הגדולים ב-2006 לאחר חטיפת גלעד שליט, דרך מבצעי "עופרת יצוקה" ו"צוק איתן" ועד ל"שומר החומות" - הביאו להתמסדות והתפתחות הזרוע הצבאית

נסירת ישראל מרצועת עזה והשתלטות חמאס חודשים לאחר מכן על השלטון אפשרו לה לראשונה לנהל תהליכי בניין כוח ללא חשש של סיכול או הפרעה מצד מתנגדים. השליטה על הגבול עם מצרים אפשרה גם את המעבר החופשי יחסית של אמל"ח, אמצעי ייצור, כספים וידע מאיראן לרצועת עזה. בקצב מהיר, החלו בחמאס למסד את היכולות הצבאיות ולהקים מנגנוני בניין כוח מפותחים: ייצור אמל"ח, אימונים, תכנון מבצעי, מנגנוני שרירות²⁷. המתח השיעי-סוני לא הקל על תהליכים אלו, והתייצבות חמאס לצד אנשי "האחים המוסלמים", שהיו בין מובילי ההתנגדות המזוינת לאסד ומשטרו בסוריה, הביאה לנתק עם איראן ולהקפאת הסיוע החומרי וההדרכתי ממנה לרצועת עזה. אך לאחר כעשור של נתק, הובילה הזרוע הצבאית בעזה את תהליך איחוי הקרעים מול איראן וחזרת הקשר הלא

במפקדיו, ובפרט בהוגה תהליך ההתעצמות והרוח החיה מאחוריו - עמאד מע'ניה¹⁷. מע'ניה היה זה שעל שמו הוקם הכוח הסדיר והאיכותי של הארגון (גדודי רצ'ואן, שמו הארגוני של מע'ניה)¹⁸. אלו היו חוד החנית של חזבאללה כאשר קפץ ללא היסוס ובמלוא כוחו לתוך המלחמה בסוריה¹⁹. קרבות התקפה, תמרון יבשתי, לחימה משולבת חי"ר ושריון עם אש לסיוע ותקיפות מקדימות מעצבות - כל אלו חיזקו את המרכיבים הצבאיים בחזבאללה ויצרו דור של מפקדים עם חוויות מעצבות מלחימה במסגרות צבאיות. המפגש הבלתי אמצעי עם קציני צבא מאיראן ומרוסיה חיזקו את למידת תורת הלחימה ויצרו בסיס תורתי עמוק ללחימה²⁰. כבר בשנים הראשונות לאחר מלחמת לבנון השנייה זיהה צה"ל את תהליך המיסוד הצבאי של הארגון. בשפה המודיעינית ובהתארגנות המחקרית והאיסופית מול הארגון הלך וניתן הדגש על מחקר צבאי, הדומה לזה שנקט בעבר מול צבא מצרים ובמהלך השנים מול צבא סוריה²¹. בהדרגה, חלחלו התובנות גם למפקדים, בשיעורים על אודות הארגון, יכולותיו ודרכי פעולתו, ובהמשך גם בתרגילים ובתוכניות המתגבשות נגדו²². הרמטכ"ל כוכבי שימש ראש חטיבת המבצעים בשנות ההתעצמות של הארגון לאחר מלחמת לבנון השנייה, ובהמשך ראש אמ"ן עת התעצמו מרכיביו הצבאיים של חזבאללה בלחימה בסוריה. בהיותו מפקד פיקוד הצפון, גיבש כוכבי תפיסה ותוכניות להגנה מפני יכולותיו ההתקפיות המתפתחות של חזבאללה, כמו גם להתקפה שתפגע בארגון ובמרכזי הכובד שלו²³. מכאן קצרה הדרך לאריות כל הידע הבלתי פורמלי שנצבר באמ"ן ובפיקוד הצפון לפיתוח ההמשגה של "צבא טרור" והנחלתה בצבא.

ההתנגדות האסלאמית

תנועת חמאס נולדה מתוך השלוחה העזתית של תנועת "האחים המוסלמים" הסונית. היא נוסדה בימים הראשונים של האנתפאדה הראשונה וכבר אז חקקה בשמה את מושג ההתנגדות: חמאס בערבית הם ראשי תיבות של "תנועת

אנשי "האחים המוסלמים" מארחים את בכירי חמאס. "האחים המוסלמים" מאמצים לבוש מודרני ואף טכנולוגיה, אך דוחים את המוסר המערבי, שיטות הממשל שלו, סוכני התרבות שלו, תורתו הכלכלית וסדר העדיפויות שלו. צילום: בלאל אידיז, ויקימדיה

הזר לאומה הערבית והתנגדות למשטרים שבראיתו של חזבאללה אינם משרתים את הציבור הערבי אלא את רצון מדינות המערב.³³ בנאומיו היה נצראללה קורא להתנגדות פיזית, אך משבח ומעודד גם את ההתנגדות הרעיונית על ידי מי שאינו מסוגל בעת הזאת לפעול כנגד המערב ועושי דברו במדינות ערב. נצראללה פנה בנאומיו לא רק ללבנונים - שיעים, נוצרים, סונים או דרוזים - אלא לערבים בכלל, ולשיעים בכלל ברחבי המזרח התיכון.

צבא הטרור - ביטויים מעשיים ורעיוניים

המפגש של צה"ל עם צבא חמאס מאז אוקטובר 2023 מאפשר לנו לעמוד על מאפייניו של צבא טרור, ברמה הטקטית, המערכתית והאסטרטגית. גם אם אופי העימות עד עתה בין צה"ל לחזבאללה בצפון הוא שונה, ניתן למצוא קווי דמיון בלחימה שהתנהלה בכפרים הלבנונים הסמוכים לגבול, ולהניח שבהינתן העמקת התמרון בדרום לבנון נפגוש גם אצל חזבאללה מרכיבים המאפיינים את צבא הטרור.

מאפיין מהותי של צבא טרור הוא היותו צבא - בניו במסגרות, מאורגן, נהנה ממשאבים ומסוגל להפעיל עוצמה "מדינתית" (בהיקף, ברציפות, בטווח ובמגוון היכולות), מתכנן תוכניות ובונה כוח לממשן. לפני 7 באוקטובר זיהינו את המאפיינים הצבאיים בבואנו לנתח את חמאס וידענו לתאר אותם, אך לא חלחלה אצלנו ההבנה של אופן ההפעלה האפשרי של המרכיב "הצבאי" ועוצמתו בצבא טרור, ומה המשמעות עבור צה"ל בהגנה. בהסתכלות על כוחות צה"ל סביב עזה, נדמה כי נערכנו בעיקר אל מול מאפייני "הטרור" בחמאס (פשיטה מוגבלת, ירי מנגד, מפגש על הגדר) ולא ליכולתו להפעיל משאבים נרחבים כמערכת בעלת מאפיינים צבאיים.

ברמה הטקטית, מאפיין עיקרי של צבא טרור, השונה מצבא מדינתי, הוא האכזריות. כך פעלו לוחמי צבא חמאס: בכוחות המיוחדים ובגדודים הלוחמים, בכוחות הפריצה הראשונים ובגל ההתקפה השני. עריפת ראשים, התעללות בגופות ואונס היו כלים לגיטימיים בארסנל לוחמי חמאס. מפקדי הארגון, בכירים וזוטרים כאחד, שלחו את החיילים להתקפה מצוידים

טבעי בין ארגון סוני דתי לבין מדינה שיעית רדיקלית.²⁸ לקחיה של חמאס משנים של עימותים עצימים מול ישראל - החל מהמבצעים הגדולים ב-2006 לאחר חטיפת גלעד שליט, דרך מבצעי "עופרת יצוקה" ו"צוק איתן" ועד ל"שומר החומות" - הביאו להתמסדות והתפתחות הזרוע הצבאית: מארגון טרור חשאי המורכב מחוליות טרור מקומיות לצבא במבנה סדור של חמש חטיבות, המורכבות מגדודים ומכוחות מיוחדים, מגובות בגורמי סיוע אש, מודיעין והנדסה, ועם מערכי אימונים, ייצור, ופיקוד ושליטה - כיאה לארגון צבאי מתפתח.²⁹

חשוב לציין כי המילה "התנגדות" (מקאומה בערבית) הטבועה בשמה של התנועה אינה שם במקרה. אין מדובר רק בהתנגדות צבאית ואין מדובר רק בהתנגדות לישראל. מדובר באתוס עמוק של שלוחה פלסטינית של תנועת "האחים המוסלמים".³⁰ זו קמה בתחילת המאה ה-20, כדי להוביל התנגדות לעולם המודרני, למדינות המערב שהשתלטו לאחר מלחמת העולם הראשונה על הערבים במזרח התיכון. ההתנגדות היא לא רק צבאית לנוכחות "הכופרים", אלא רעיונית לכל המודרנה שהם מייצגים. אין זו בהכרח קריאה לחזרה לחיים ברוח הנביא מוחמד וההולכים אחריו כמו שמטיפים הסלפים. "האחים המוסלמים" מאמצים לבוש מודרני ואף טכנולוגיה, אך דוחים את המוסר המערבי, שיטות הממשל שלו, סוכני התרבות שלו, תורתו הכלכלית וסדר העדיפויות שלו.³¹ כתנועה מהפכנית וחשאית כחלק מ"האחים המוסלמים", נבנתה חמאס על בסיס חוליות מקומיות וממודרות בתהליך גיוס חשאי המעדיף נאמנות ומחויבות דתית ואישית על פני גודל ומהירות צמיחה. תפיסות אלו טבועות עמוק אצל ראשי התנועה בעזה בכלל, ואצל בכירי הזרוע הצבאית בפרט, ונותרו דומיננטיות גם בעת תהליך התמסדות הזרוע לצבא טרור.³²

"ההתנגדות" היא אומנם חלק מפורש בשם חמאס, אך היא גם הרעיון המוביל את חזבאללה, המכנה את עצמו פעמים רבות בשם "תנועת ההתנגדות", בייחוד כאשר אינו רוצה לקבל אחריות ישירה על מעשיו. נצראללה הטיף להתנגדות של האומה הערבית כולה, ושל הפלסטינים בפרט, בכל מעשיהם. התנגדות למערב, התנגדות לישראל, התנגדות לאורח החיים

מסיבת עיתונאים של חמאס בבירות (18 באוקטובר 2023). לפני 7 באוקטובר זיהינו את המאפיינים הצבאיים בבואנו לנתח את חמאס וידענו לתאר אותם, אך לא חלחלה אצלנו ההבנה של אופן ההפעלה האפשרי של המרכיב "הצבאי" ועוצמתו בצבא טרור, ומה המשמעויות עבור צה"ל בהגנה. צילום: <https://janoub360.com/?p=7413>

הוא דו כיווני, ובעת הצורך, באירועים טקסיים כגון הלוויות או מפגני תעמולה, ישובו לוחמי הטרור אל המראה הצבאי. זניחת המדים באה לידי ביטוי גם כאשר יש נפגעים בין לוחמי הטרור, אלו יוצגו כמגויסים כאשר נוח בכך, או כאזרחים בלתי מעורבים בפני גורמי ההסברה.

ברמה המערכתית, מאפיין ייחודי של צבא טרור הוא בתהליך שהוא עובר במפגש אלים עם האויב העולה עליו ביכולותיו, כאשר כוחות צבא הטרור סופגים מהלומה מרסקת. צבא סדור, המבוסס על הגיון מדינתי, נשבר ומאבד את הגיון פעולתו. כוח צבאי שאיבד את הגיון קיומו - כשל במשימתו, נעקף על ידי האויב, איבד את סיבת קיומו - נסוג לאחור, לקו הגנה שני, אם במסודר ובמאורגן או במהומה ובאבדן עשתונות. כך קרה לצבא מצרים בסיני ב-1956 וב-1967, כך קרה לצבא סוריה ב-1967. צבא טרור לעומת זאת לא נשבר. הוא מתפרק לפרודות הבסיס - תאי הטרור. אם טרם העימות סיגלו לעצמם לוחמי הטרור מאפייני נראות והתנהגות של כוחות צבא, הרי שלאחר התנגשות עם אויב עוצמתי הם יזנחו את המאפיינים הצבאיים ויחזרו לכור מחצבתם: בגדים אזרחיים, נשק מוצנע, טקטיקות של פגע וברח. חיילי צבא טרור יעדיפו את השרידות על פני ההתעמתות עם הצבא שנגדם. הם ייטמעו באזרחים, יסתתרו עד איתור הזדמנות ושעת כושר ואז יפגעו וישובו להיטמע בסביבה האזרחית.

מאפיין מערכתי נוסף של צבא טרור הוא בהתייחסותו לאזרחי הצד השני. צבא מדינתי מחויב לאמנות בינלאומיות ולהיבטים מחייבים בדין הבינלאומי. בפרט, על פי חוקי העימות המזויין אסור לכוחות צבא לשים אזרחים כמטרה, וכאשר הם תוקפים מטרות צבאיות חוקיות, עליהם למזער ככל הניתן את הנזק האגבי לאזרחים ולבלתי מעורבים. כך ניתן לראות באפיון תקיפות צה"ל בגבול הצפון, והתנהלות התמרון הקרקעי, מול אלימות חזבאללה. כוחות הביטחון עושים מאמצים עילאיים להימנע מפגיעה בבלתי מעורבים, פועלים כדי להרחיק אוכלוסייה אזרחית מיעדים לתקיפה ויעדים

באישור לפעול באופן השובר כל נורמת לחימה שניסו להנחיל מדינות העולם עוד באמנות ז'נבה הראשונות. השימוש בטרור ככלי מבצעי - להנחיל אימה בקרב האויב - לוחמים ואזרחים כאחד - נתפס לגיטימי בצבא הטרור. כדי להתגבר על הרתיעה האנושית הטבעית ממעשים מזוויעים צוידו לוחמי חמאס בציווים דתיים ששללו את אנושיות העומדים מולם, בגיבוי סמי מרץ לקהות חושים.

מאפיין טקטי ייחודי נוסף של צבא טרור הוא חוסר ההיצמדות לתורת הלחימה. בתהליך התכנון ובניין הכוח מפתח צבא הטרור תורת לחימה המתאימה למאפייני הסביבה המבצעית והלחימה בה הוא צפוי לפעול. מושגים כגון "מרחב אבטחה", "שטחי השמדה", "דרגים" ו"עתודות" עשויים לשמש את צבא הטרור בעת התכנון המבצעי והכנת השטח לעימות עתידי. אבל בהיפתח לחימה, צבא טרור לא בהכרח דבק במושגים ובתכנונים. צבאות טרור שקידשו גבולות גזרה ונמנעו מרעיונות של תמרון ותגבור בין גזרות עשויים לבחור לפעול כך בעת הצורך במהלך התקפה נגדם. ניהול קרב הגנה במרחבים סדורים עשוי להיזנח מהרגע שנוצר המפגש הראשון עם הכוח התוקף. מפקדי צבא טרור אפשר שעברו תהליך הכשרה, ואולי אף קורסים רשמיים, אבל הידע הצבאי עשוי להיזנח כבר בשלבים הראשונים של המערכה, או מאוחר יותר, תלוי בעומק הטמעתה של התורה.

מאפיין טקטי שלישי המיוחד לצבאות טרור הוא המעבר הקל ממראה צבאי - מדים, אפוד, קסדה - למראה אזרחי המאפשר היטמעות באוכלוסייה. טרם לחימה, ובשלב הראשונים, יתפארו חיילי צבא הטרור ומפקדיו במראה צבאי מדוגם ומוקפד. אך ככל שהלחימה תימשך, תתפתח ותפנה לרעתם, יזנחו הלוחמים את המדים וישובו לבגדים אזרחיים שיאפשרו להם תנועה בטוחה יותר והשתלבות בסביבה האזרחית. כאשר יידרשו לכך, לוחמי הטרור אף יסתירו את נשקם בנקודות משלש וינועו כאזרחים תמימים בסביבה, כדי להקשות את זיהוים ואת הפגיעה בהם. המעבר בין מראה צבאי לאזרחי

לתמרון ומתחקרים כל פגיעה בבלתי מעורבים על מנת ללמוד ולהשתפר מכך לפעם הבאה. מנגד, לוחמי צבא טרור חזבאללה נוקטים באסטרטגיה מוכרת ורבת שנים של "משוואות". ולכן, כאשר צה"ל פוגע בטעות בבלתי מעורבים במהלך תקיפה של מטרת חזבאללה, מגיבים לוחמי הטרור באופן מכוון ובלתי חוקי נגד יעדים אזרחיים הפרוסים לאורך הגבול ועמוק יותר.³⁴ מאפיין שלישי ברמה המערכתית של צבא טרור, הוא במתן הדגש על הפעולה ולא על התוצאה. עבור צבא טרור, ההישג הוא בעצם הפעולה ולא תוצאתה. צבא טרור יתעד ירי ופרסם אותו בפומבי, ולא דווקא יצביע על הנזק מהפגיעה. מבחינתו של צבא טרור, עצם הלחימה, עצם ההתעמתות עם האויב הוא ההישג. תוצאת המפגש חשובה פחות. אין זה אומר שצבא הטרור אינו מעוניין בהישגים או בנפגעים אצל האויב, אבל הצלחה זו כשלעצמה ונפגעים אצל האויב אינם התכלית הבלעדית של הפעולה. עבור צבא טרור הפעולה היא תכלית בפני עצמה.

ברמה האסטרטגית מהות קיומו של צבא הטרור היא עצם "ההתנגדות". עצם המשך העימות עם האויב ושימור המגע עימו. במלחמת לבנון השנייה, הישגו הגדול של חזבאללה היה שהארגון לא הושמד ונותר להילחם, ואף הצליח לירות לשטח ישראל עד היום האחרון במלחמה

באמצעים אחרים.³⁵ אין זה אומר שצבא טרור שמח שהמדינה, אזרחיה ונכסיה נפגעים. אך אין בכך כדי למנוע ממנו להמשיך ולפעול ו"להתנגד". הנהגת הטרור עשויה אף לשכנע את עצמה כי היא פועלת עבור האינטרסים של העם והמדינה, ואלו יתגלו בסוף העימות, כאשר ידה על העליונה. במקרים אחרים, כאשר הלחימה מתארכת והסבל של האוכלוסייה הולך ומעמיק, אנו עשויים לראות את ההקשחה האידאולוגית או הדתית של הנהגת הטרור, המקפידה להגן על עצמה ולשרוד גם על חשבון האוכלוסייה ואף הלוחמים החברים בארגון.

זהו אולי הביטוי האסטרטגי העליון של צבא טרור: הוא אינו מפסיק להילחם כל עוד הוא יכול. צבא טרור מחויב לאמונה אידאולוגית או לאמונה דתית הגבוהות מכל אילוץ ארצי. צבאות טרור, בעיקר אלו שבמזרח התיכון, מחויבים לרעיון "ההתנגדות" גם אם ההצלחה תתממה ולא תגיע בתקופת חייהם. שיקולים של חיי אדם ושל המדינה ונכסיה הם משניים עבור צבאות טרור - לא שאינם חשובים ולא שאינם משפיעים על החלטות צבא הטרור והנהגתו, אבל הם אינם המובילים. הדת, האידאולוגיה והאמונה הם שיקולים מנחים. כדי שצבא טרור יניח את נשקו, עליו לקבל הנחיה לכך ממקור הסמכות ההלכתי או האידאולוגי. לרוב הוא יקפיד להגן על עצמו וישקיע משאבים בשרידותו, כך שאת החלטותיו יקבל ללא לחצי היום-יום האנושיים או צורכי האזרחים שעבורם הוא מתיימר לפעול. לא שלא ניתן להגיע להסכמים עם צבאות טרור, ואף להפסקות זמניות של לחימה ועימות, אלא שזמניות היא מהות העניין. צבא טרור לעולם לא יפסיק להתנגד כל עוד הוא יכול. הוא לכל היותר יפסיק על מנת לנוח ולהתארגן מחדש.

סיכום

בעשורים הראשונים לקיומה, הייתה ישראל מוקפת בצבאות מדינתיים. אלו היו כפופים למרות הנהגה אזרחית שלה שיקולים מדינתיים ופרקטיים, לצד חזון ורעיונות שלעיתים היתוו את החלטותיה. החל מהעימות עם הפלסטינים בלבנון, הלך המשקל ונטה לעימותים מול צבאות טרור, לצד הצורך להמשיך ולהיות ערוכים לעימות מול צבאות מדינתיים כגון צבא סוריה, ולהתמודד עם ביטויים קלסיים של ארגוני טרור כמו שאנו פוגשים ביהודה ושומרון, לאורך גבולות המדינה ואף בליבה. הלחימה בחמאס ברצועת עזה מלמדת אותנו רבות על מאפייניו של צבא טרור ואופן ההתמודדות עימו - ברמות הטקטית, המערכתית והאסטרטגית.

לקחים אלה בנוגע לאופי העימות ולשיקולים בהפעלת כוחו מול צבא טרור, עלינו לאמץ גם מול עימות עצים מול צבא הטרור בצפון. כבר עתה אנו פוגשים היבטים שלהם בלחימה בעצימות משתנה כנגד חזבאללה, ואם וככל שתתרחב הלחימה לעומק לבנון - אנו נידרש להם יותר. במבט רחב, צבאות טרור שיעים פועלים בסוריה ובעיראק, ובמאפיינים שונים גם בתימן. ההמשגה הנכונה של "צבא טרור" פרצה עבורנו את המגבלה המחשבתית שעוצבה בעשורים הראשונים לקיום המדינה. המלחמה הנוכחית בעזה ובלבנון צריכה לאפשר לנו לשכלל את אופן הפעלת הכוח שלנו, בכל הרמות ובכל המאמצים, משום שההתמודדות עם צבאות טרור, על מאפייניהם הצבאיים ומאפייני הטרור שבהם, תלווה אותנו בשנים הקרובות, לצד שאר האיומים שלצידם.

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

נוסף על מאפיין מערכתי זה, ברמה האסטרטגית מהות קיומו של צבא הטרור היא עצם "ההתנגדות". עצם המשך העימות עם האויב ושימור המגע עימו. במלחמת לבנון השנייה, הישגו הגדול של חזבאללה היה שהארגון לא הושמד ונותר להילחם, ואף הצליח לירות לשטח ישראל עד היום האחרון במלחמה. העובדה שצה"ל תמרן עמוק לשטח לבנון, פגע במאות מלוחמי הארגון והשמיד נכסים רבים שלו התגמדה אל מול העובדה שהארגון מימש את "ההתנגדות" ונותר להילחם. גם בעזה חמאס מעלה על נס את יכולתו להתנגד, אף על פי שבפועל לא הצליח למנוע מצה"ל לתמרן לכל מקום שרצה ולשהות בכל מקום שחפץ. חמאס אינו מצליח לממש את תוכנית המגננה שלו, ולא מצליח למנוע מצה"ל לכבוש כל מקום בעזה, ועדיין חמאס ממשיך בלחימה. בלבנון, במלחמת לבנון השנייה, לא הצליח חזבאללה למנוע מצה"ל לתמרן בשטח כרצונו, אך הדבר לא מנע ממנו להמשיך ולהילחם ולירות לעומק ישראל. גם בעימות הקרקעי כעת בלבנון, נראה כי חזבאללה לא מתרגש יותר מדי מכך שלא הצליח למנוע מצה"ל לתמרן ולכבוש כפרים ושטח בדרום לבנון. "ההתנגדות" כנגד כוחות צה"ל המתמרנים, והמשכה גם לקו כפרים שני, היא המהות של צבא טרור ואותה הוא מעלה על נס ומפרסם בערוצי התקשורת שלו.

ביטוי אסטרטגי המתכתב עם חשיבותה הגוברת של "ההתנגדות" על אלו של השטח ושל ההישג הצבאי הוא בהיעדר החשיבות, בעיני צבא הטרור, של המדינה ונכסיה. צבא טרור אינו כלי של מדינה להשגת יעדיה. צבא טרור אינו שותף לטענתו של קלאוזוביץ, לפיה "המלחמה היא המשך המדינאות

on Near Eastern and South and Central Asian Affairs of the Committee on Foreign Relations. United States Senate One Hundred Eleventh Congress, Second Session. June 8, 2010

11 ספייר, י' (2018, 30 באוקטובר). התערבותה של איראן בסוריה. JISS

12 ברטי, ב' ושוויצר, י' (יולי 2013). חזבאללה בסוריה, אבדן האיזון בין "התנגדות לאומית" לאינטרסים עדתיים? המכון למחקרים אסטרטגיים, עדכן אסטרטגי. כרך 16, גיליון 2, עמ' 42

13 מרכז המידע למודיעין ולטרור ע"ש אלוף מאיר עמית (2006, 6 בדצמבר). שימוש באזרחים לבנונים כ"מגן אנושי": חלק א' – מבוא

14 אביעד, ג' (דצמבר 2009). בניין הכוח של חזבאללה בין השנים 2006–2009. המכון למחקרים אסטרטגיים, צבא ואסטרטגיה. כרך 1, גיליון 3, עמ' 10; פרויקט דיוק הטילים של חזבאללה בהובלת איראן נחשף (2019, 27 באוגוסט). אתר צה"ל

15 נאומי נצראללה על מורשת עמאד מע'ניה (2008, 22 בפברואר ו-14 בספטמבר), אל מנאר

16 אביעד, ג' (2009). בניין הכוח של חזבאללה בין השנים 2006–2009, INSS, גיליון

17 ולנסי, כ' שוויצר, י' (2016 בדצמבר). תפיסת ההרתעה של חזבאללה כלפי ישראל על פי נאומי נצראללה. המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS), עמ' 105–106

18 Beer, T. (2023, January 27). The Radwan Unit (Radwan Force – Unit 125). Alma, Research and Education Center

19 לוי, ש' (2019, 3 בינואר). קומנדו מנהרות, הכירות את יחידת העילית של חזבאללה, מאקו

20 Katz, M. & Pollak, N. (2015, December 24th). Hezbollah's Russian Military Education in Syria. The Washington Institute for Near East Policy

שבתי, א' (2021). לחימת חזבאללה לצד הצבא הרוסי בסוריה והשפעתה על המלחמה הבאה מול צה"ל. בתוך שטרן, ע' (עורכת), דב הצפון: עיונים בפעולתה של רוסיה במלחמת האזרחים בסוריה. מערכות

21 בוחבוט, א' (2021, 24 ביולי). צוות המודיעין המסווג חשף: כך נראית יחידת העילית של חזבאללה על גבול לבנון. וואלה

22 ברעם, א' גל ופינקל פ' (2021, 31 באוגוסט). רף פצ"ן – לחשל את החרב. מערכות

23 בוחבוט, א' (2016, 3 בנובמבר). סגן הרמטכ"ל הבא: אלוף פיקוד הצפון אביב כוכבי. וואלה; בוחבוט, א' (2023, 29 במאי). הרמטכ"ל: חשאויות הסיירת של חזבאללה נפגעת - עלינו לנצל זאת. וואלה

24 כבהא, מ' (2010). המזרח התיכון בימינו: הפלסטינים – עם בפזורת. האוניברסיטה הפתוחה. עמ' 283, הערה 10

25 30 שנה לגירוש בכירי חמאס ללבנון (2022, 24 בדצמבר). חדשות 12

26 אביעד, ג' (2009 באפריל). הזרוע הצבאית של חמא"ס ברצועת עזה: התפתחות, דפוסי פעולה וצפי. המכון למחקרי ביטחון לאומי, צבא ואסטרטגיה, כרך 1, גיליון 1, עמ' 6, 8

27 אביעד, ג' (2009). הזרוע הצבאית של חמא"ס ברצועת

משחק פנים במגרש חוץ: הצעה לשינוי תפיסת הלחימה

בשטחים הסגורים (עמ' 34)

- 1 ברק, ק' (2018). לחימה בערים אתגר ישן-חדש. מערכות 477, עמ' 32–37
- 2 תו"ל, מ' (2012). תורת מבצעי כוחות היבשה כרך ראשון – מבוא
- 3 מז"י. (2014). לוחמה בשטחים סגורים. מז"י
- 4 ברק (2018)
- 5 עמידור, ב' (2019). אובדנה של האסימטריה בטווח המגע ותעתיקי הקטלניות. מערכות 485–486, עמ' 21–16
- 6 גור, מ' (1968). לוחמת שטח בנוי לקח קרבות ירושלים. מערכות, עמ' 189
- 7 אורטל, ע' (2024) מלחמת עזה 2023, והמלחמה שאחריה. BESA, עמ' 204
- 8 ספנסר, ג' (2022) שמונה עקרונות של לוחמה אורבנית, ומדוע אנו חייבים לשנות אותם. מערכות 492, עמ' 25–16
- 9 עמידור, ב' (2019). אובדנה של האסימטריה בטווח המגע ותעתיקי הקטלניות. מערכות 485–486, עמ' 21–16
- 10 עילם, א' (2015). עקרונות המלחמה במבצע "צוק איתן". מערכות 466, 32–26

צבא טרור - קווים לדמותו (עמ' 38)

- 1 הקדמת הרמטכ"ל (אוגוסט 2020). בין הקטבים 28–30, עמ' 7–10
- 2 מופז, ש' (ספטמבר 2022). המודיעין הישראלי מול החזבאללה בדרום לבנון בשנים 1982–2000. מבט מל"מ 92, עמ' 13
- 3 שם, עמ' 14
- 4 "כוח קדס" של משמרות המהפכה האיראנים, שהקימו את חזבאללה, מממנים אותו ושותפים לקבלת ההחלטות שלו
- 5 שפירא, ש' (ספטמבר 2022). הולדתה של תנועת חזבאללה. מבט מל"מ 92, עמ' 15
- 6 דוגמת שני הפיגועים הגדולים כנגד אזרחים יהודים ולא יהודים בארגנטינה בשנות ה-90
- 7 ב-1989 נחתם בסעודיה "הסכם טאאף" שסיים את מלחמת האזרחים בלבנון והסדיר את מעמדו של חזבאללה במדינה
- 8 Blanford, N. (2011) Warriors of God: Inside Hezbollah's Thirty-Year Struggle Against Israel. Random House
- 9 Congressional Research service (2011, January 3). Hezbollah: Background and Issues for Congress
- 10 נחמיאס, ר' (15 במאי 2008). ממשלת לבנון ביטלה ההחלטות כנגד חזבאללה. JNET; YNET statement of ambassador Jeffrey D. Feltman, Assistant Secretary of State for Near Eastern Affairs, and Ambassador Daniel Benjamin, coordinator for counterterrorism, Department of State, Washington, DC: Comments at a Congressional Hearing. Assessing the Strength of Hezbollah: Hearing Before the Subcommittee

Defense Industrial Strategy Gold (2024)	8	עזה: התפתחות, דפוסי פעולה וצפי. המכון למחקרי ביטחון לאומי, צבא ואסטרטגיה, כרך 1, גיליון 1, עמ' 8-7
Department of Defense (2023)	9	28 שיין, ס' ובתראן, א' (2018). מדיניותה של איראן כלפי עזה. בתוך דקל, א', קורץ, ע' וברטי, ב' (עורכים), משבר רצועת עזה: מענה לאתגר, עמ' 131-132, המכון למחקרי ביטחון לאומי
Melnyk, S. A., Schoenherr, T., Verter, V., Evans, C., & Shanley, C. (2021). The pandemic and SME supply chains: Learning from early experiences of SME suppliers in the US defense industry. Journal of Purchasing and Supply Management, 27(4), 100714	10	29 אביעד, ג', מיכאל, ק' ודוסטרי, ע' (2018). ההתעצמות הצבאית של חמא"ס עמ' 6-7. בתוך קורץ, ע', דקל, א' וברטי, ב' (עורכים). משבר רצועת עזה: מענה לאתגר. המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS), עמ' 41-47
Ibid	11	30 ליטבק, מ' (2012). תנועת חמא"ס: אחים מוסלמים עם ייחודיות פלסטינית, בתוך חטינה, מ' וא"מ קופפרשמידט (עורכים). האחים המוסלמים: חזון דתי במציאות משתנה, עמ' 204-211. קו אדום. הקיבוץ המאוחד
Taylor-Kale, L.D. (2024). "Assistant Secretary of Defense for Industrial Base Policy Dr. Laura D. Taylor-Kale and (Acting) Principal Deputy Assistant Secretary of Defense for Industrial Base Policy Halimah Najieb-Locke, Hold an Off-Camera, On-The-Record Press Briefing on the National Defense Industrial Strategy", Transcript	12	31 חטינה, מ' וקופפרשמידט, א"מ (2012). "האחים המוסלמים", חזון דתי במציאות משתנה. מבוא: מאגודה לתנועה עמ' 14-40
Ilinca, D. (2022). European defence technology and industrial base—Supporting element of cooperation under EU common security and defence policy. Strategic Impact, 83, 37-49	13	32 מרכז המידע למודיעין ולטרור על שם האלוף מאיר עמית המרכז למורשת המודיעין (המל"מ) (2011, 22 במרס). האחים המוסלמים היא תנועת המונים אסלאמית שבבסיס תפיסת העולם שלה עומדת האמונה כי "האסלאם הוא הפתרון"
Trump, D.J. (2017). Assessing and Strengthening the Manufacturing and Defense Industrial Base and Supply Chain Resiliency of the United States. Executive Order 13806	14	33 איש מעש, א' (2017). התרבות האסטרטגית של חזבאללה. מערכות 470, עמ' 63
Department of Defense (2018). Assessing and Strengthening the Manufacturing and Defense Industrial Base and Supply Chain Resiliency of the United States. Report to President Donald J. Trump by the Interagency Task Force in Fulfillment of Executive Order 13806	15	34 אין הכוונה לירי על מבנים אזרחיים ביישובי הגבול שכוחות צה"ל מתבססים בהם. אלו הן מטרות צבאיות לגיטימיות על פי הדין הבין לאומי. אין הכוונה גם לזליגה של חימוש שנורה לעבר מתקן צבאי ואשר פגע בנכס אזרחי או אף באזרחים ששהו בקרבתו
Elfassy, G., Manos, R., & Tishler, A. (2020). Possible Effects of the Change in Foreign Currency Aid on the Structure of the Israeli Defense Companies., INSS Review	16	35 לאונרד, ר"א (תשל"ח-1977). על המלחמה - מדריך קצר לקלאוזביץ. מערכות ומשרד הביטחון, עמ' 65
Sharp, J.M. (2022). U.S. Foreign Aid to Israel, Congressional Research Service, RL33222	17	סוגיית מסד התיעוש הביטחוני של ארצות הברית במערכת הבין-לאומית והשפעותיה על ישראל (עמ' 44)
Lopez, C.T. (2024). Supplemental Bill Becomes Law, Provides Billions in Aid for Ukraine, Israel, Taiwan, Department of Defense News	18	1 Nicastro, L.A., & Peters, H.M. (2023). Defense Primer: U.S. Defense Industrial Base. Congressional Research Service, IF10548
Times of Israel (2023). 244 US cargo planes, 20 ships deliver over 10,000 tons of military equipment to Israel — report	19	2 Stewart, J., Van Steenberg, R., Winter, D., Laudati, C. (2023), Vital Signs 2023: Posturing the U.S. Defense Industrial Base, National Defense Industry Association
Malsin, J., Youssef, N.A. (2024). How the U.S. Arms Pipeline to Israel Avoids Public Disclosure. Wall Street Journal	20	3 Clark, M. (2024). The US Defense Industrial Base: Past Strength, Current Challenges, and Needed Change. Heritage Foundation; Chen, Y., Morris, P. (2017), "Is U.S. Manufacturing Really Declining?" Federal Reserve Bank of St. Louis, On the Economy Blog
Elbit Systems (2024). Elbit Systems Reports Fourth Quarter and Full Year 2023 Results. Earnings Release; Israel Aerospace Industries	21	4 Copp, T. (2023). Why the 155 mm round is so critical to the war in Ukraine?. AP News
(2024). IAI Publishes its Annual Financial Statements for 2023. Press Releases	22	5 Jakes L., Schmitt, E. (2023). Three Weapons That Israel and Ukraine Both Need from the U.S., The New York Times
אנגולץ, י' (מאי 2024). תפיסת ההגנה הלאומית האמריקנית על התיעוש הביטחוני: אתגרי המימוש, משמעויות והמלצות לישראל. מערכות 502, עמ' 25-31	23	6 Gold, H. (2024). US has moved munitions stored in Israel for use by Ukraine
Palavenis, D. (2021). Adaptive Israel defense industry: myth or reality? Israel Affairs, 27(5),		7 Department of Defense (2023). National